

Katja Arzenšek Konjajeva, Osnovna šola Vide Pregarc

O ZGODNJEM UČENJU JEZIKA

↳ V članku bom govorila o zgodnjem učenju jezika. V praksi naletimo na različna mnenja o tem, kdaj je primeren čas za učenje jezika. Večkrat tudi slišimo, da se naj otroci najprej naučijo govoriti materni jezik, šele potem pa druge jezike. Izkušnje, ki jih imam kot učiteljica in kot mama, kažejo, da je smiselno začeti z učenjem jezika čim prej, do otrokovega tretjega leta. Seveda to ni učenje metajezika, pač pa usvajanje jezika, izrazov, besed, ki se jih otrok uči tudi v prvem jeziku.

Uvod

Večjezikovno udejstvovanje v današnjem času ni nič posebnega. Vsakdanja komunikacija je naravnana na rabo različnih jezikov ali različnih zvrsti jezika.

V večjezikovnem okolju ljudje navadno usvojijo jezik okolja, ki je hkrati nek splošni jezik, s katerim se lahko sporazumejo, družbene in ekonomske okoliščine pa zahtevajo uporabo jezika v ustreznih okoliščinah, tj. znanje komunikacijske kompetence.

Učenje ali usvajanje

Prvi jezik je, s stališča posameznika, tisti jezik, ki se ga človek začne učiti kot prvega, preden se začne učiti kateregakoli drugega jezika; drugi jezik je s stališča posameznika neprvi jezik. Drugi jezik v nekem okolju opravlja tudi določene socialne funkcije ali pa se kot neprvi jezik uporablja na določenih področjih (Crystal: 1992). Drugi jezik je lahko tudi jezik, ki se uporablja v večjezikovnih državah - poleg maternega jezika.

Oseba, ki vzpostavlja stik z jezikom, se jezika uči ali pa ga usvaja. O usvajanju govorimo, kadar gre za razvijanje jezikovne kompetence in sprejemanje jezikovnih prvin v okolju; o učenju pa govorimo, ko to poteka načrtovano in strukturirano. Po navadi je oseba, ki usvaja drugi jezik, izpostavljena temu jeziku v okolju, kar je večkrat povezano z nezavednimi procesi. Usvajanje jezika je tako bolj izpostavljeno njegovi rabi kot pa poznavanju slovničnih struktur.

V povezavi z učenjem drugega jezika se uporabljata izraza učenje in usvajanje. Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika je pod geslom usvajati razlaga: *učiti se, priučevati se*, pod geslom učiti pa s sprejemanjem znanja *usposabljanje se* za opravljanje določenega dela, dejavnosti. Usvajanje se razume kot bolj naravno, zelo podobno učenju prvega jezika, saj je oseba, ki se drugega jezika uči, izpostavljena temu jeziku v okolju, kar je povezano tudi z nezavednimi procesi. Učenje drugega jezika pa je zavedno, gre za formalni proces, ki je vezan v glavnem na razred in učitelja. Učitelj v tem

procesu razlaga lastnosti jezika in njegove norme. Učenje in usvajanje se torej razlikujeta glede na okoliščine; bodisi je okolje bistveno za pridobivanje vedenja in znanja, torej gre za učenje v neformalni obliki; bodisi je to formalna oblika (razred, individualne ure z učiteljem, tabori, poletne šole, ipd.). Gre tudi za zavedanje pridobivanja znanja in vedenja o jeziku ali jezika, navsezadnje pa gre tudi za rezultat: učenje poudarja bolj strukturne prvine jezika, usvajanje pa je vezano na jezikovno rabo.

Učenje jezika in stres?

Učenje drugega jezika je za odraslega lahko zelo stresna situacija. Otroci se lažje naučijo drugega jezika, saj posnemajo glasove, njihov namen je biti enak odraslemu, otrok ponavlja določene sporazumevalne vzorce, dokler ne postanejo navada, to pa postane pozneje model za učenje (Littlewood, 1995: 5). Chomsky (v Littlewood, 1995: 5) pravi, da je dejanskost, ki se je nauči človek, le abstraktno znanje pravil, to pa imenuje kompetenca.

Začetni govor učečega je večkrat označen kot telegrafski zaradi pomanjkanja funkcijskih besed (predlogov, veznikov, glagola biti ...). Izjave v začetnem učenju so zreducirane, zato situacija igra veliko vlogo (Littlewood, 1995: 7). Za začetek začnejo učeči povezovati, opisovati, locirati, poimenovati, izražati zahtevo, željo, zanikati in spraševati. Pozneje se naučijo znanja o konvencijah (vikanje, tikanje), da variirajo govor glede na socialne situacije. To poteka tako, da se učeči izogibajo izjemam, da začnejo hitro posploševati, poudarjeno si hitreje zapomnijo in naredijo pomenski smisel slovničnega označevanja. Pri tem je značilno, da govorci govorijo počasi ali pa dajejo kratke izjave, izjavljajo zelo prelomljene stavke ali napačno začnejo, v svoji performanci izvedejo nekaj kompleksnih stavkov, obseg besedišča je omejen, veliko je ponavljanja, govor pa je povezan s tu in zdaj.

Krashen (1981: 1) je mnenja, da imajo odrasli za razvoj zmožnosti v drugih jezikih dva neodvisna sistema, tj. učenje in usvajanje. Meni, da je bistveno sporočilo, ne pa sama forma, meni pa tudi, da učenje pravil in popravljanje napak ni ravno relevantno za učenje drugega jezika. S popravljanjem napak pride učeči se do jezikovne generalizacije (Krashen, 1981: 2). Z usvajanjem odrasli pridobi nek sistem in ta sistem poveže z naučenim, kar mu omogoča kognitivna zavest, tako pride do povezave med usvojenim in naučenim in odrasli učeči se začne suvereno izjavljati. Pri usvajanju jezika iz naravnega/avtentičnega okolja, pri poslušanju in govorjenju med normalnim sporazumevanjem govorci ponavadi nimajo časa, da bi se sklicevali na pravila (Krashen, 1981: 3). Učeči se so obkroženi s sporočili, osredotočijo se lahko na eno: obliko ali sporočilo samo. Za pravilno mentalno predstavbo mora sporočevalec poznati pravilo in socialne ter kulturne okoliščine.

Ko se uporabniki drugega jezika sporazumevajo, pazijo na obliko, funkcijo in pravilnost sporočila, glede na to jih Krashen (1981: 4) deli na tri tipe sporočevalcev:

- overuser – sporočevalec, ki pozna pravilo, se ne zanese na občutek, noče govoriti, ker ga je strah, da ne zna;
- underuser – odvisen od tega, kar lahko pobere iz drugega jezika, imun na popravljanje napak, se ne odzove dobro na slovnico in teste;

- optimalni uporabnik jezika – lahko doseže stopnjo kot naravni sporočevalec, uporablja slovnico pri zahtevani kompetenci.

Učenje drugega jezika je tako oblika socialnega učenja. Gre za komunikacijo, povezano s socialnim kontekstom, kar pomeni pozitiven odnos do drugega jezika, obisk tuje dežele, sodelovalnih odnosov in praktičnih priložnosti (Littlewood, 1995: 97–98).

Tisti, ki se uči drugega jezika, ima že ustaljene jezikovne navade lastnega jezika. Nekateri teh navad vplivajo ugodno na učenje drugega jezika, druge ne. Iz izkušenj lahko rečemo, da se pri učenju jezika - zaradi poenostavitve - zatekamo k že naučenim, sorodnim jezikom.

Dejavniki, ki vplivajo na učenje in usvajanje drugega jezika

Kadar se lotimo učenja nekega jezika, moramo upoštevati, da na učenje vplivajo različni psihološki in fiziološki, fizični in biološki, socialni dejavniki. Po Hymesu (1964) so komponente govornega dejanja: prostor in čas, udeleženci in njihovo ozadje - in od tega je odvisno, kateri idiom izberejo.

OSEBNOSTNE LASTNOSTI so individualne lastnosti vsakega posameznika. Posebej velja (Pirih Svetina, 2001: 28), da so pri učenju jezika uspešnejši ekstravertirani ljudje, kar bi lahko razlagali s hitrejšim in lažjim navezovanjem stikov. Ellis (1986) omenja še socialne spretnosti, pripravljenost na tveganje, anksioznost, toleranco ipd. S tem se povezujejo tudi različni učni stili: slušni, vidni, kinestetični; s poznavanjem teh stilov lahko najbolj učinkovito podajamo ali sprejemamo informacije.

JEZIKOVNA NADARJENOST (Skehan, 1991: 276) definira kot talent za učenje jezika, ki ni odvisen od inteligentnosti in ni rezultat predhodnih učnih izkušenj.

MOTIVACIJA je skupno poimenovanje za vrsto dejavnikov, ki omogočijo, da se nekdo začne učiti jezik (Klein, 1986: 35). Govorci drugega jezika morajo biti za njegovo rabo tudi ustrezno motivirani. Krashen (1981: 22) loči:

- integrativno motivacijo – učeči se učijo, da bi bili enakovredni člani skupnosti;
- instrumentalno motivacijo – učeči se učijo, ker rabijo jezik za praktične namene;
- učenje zaradi osebnih faktorjev – samozaupanje;
- empatija – učeči se počuti sprejetega, saj ta kompetenca pomeni prehod v strpno razumevanje drug drugega.

Dejavnike motivacije delimo na notranje in zunanje.

Dejavniki notranje motivacije so ključnega pomena pri otrocih, ki se učijo slovenščine kot tujega jezika; pomembni so posamezniki, narava interakcije s temi posamezniki, učno okolje, širši kontekst (družina, šolski sistem, interesi, kulturne norme in vrednote, pričakovanja) (Čok et al. 1999: 35).

STALIŠČA DO KULTURE UČEČEGA JEZIKA IN DO GOVORCEV UČEČEGA JEZIKA so dejavniki, ki so odvisni od vsakega posameznika in od njegovega sprejemanja sveta. Če posameznik sprejema kulturo in govorce učečega

jezika, bo učenje jezika potekalo neobremenjeno in bo tudi stopnja motivacije za učenje jezika višja, kot bi bila v nasprotnem primeru.

SOCIALNI DEJAVNIKI so povezani s sprejemanjem sveta s stališča posameznika in družbe. Če je nek jezik strateško pomemben, se ga uči več ljudi; učenje je odvisno tudi od geografske lege, npr. bližina stalnega bivališča učečega se; odvisno je tudi od izobrazbe in znanja drugih jezikov, saj ljudje potrebujejo znanje jezika za delo, ali kadrovskih potreb, učenje je odvisno tudi od ugleda nekega jezika in od denarja, ki ga je posameznik pripravljen odšteti za učenje jezika (socioekonomski dejavnik); mikroklima ima veliko vlogo pri učenju jezika in je odvisna tudi od psiholoških in biološko fizičnih dejavnikov; če je jezik dostopen, če so organizirani tečaji, če obstajajo učbeniki, bo želja po učenju jezika večja; s tem je pogojena tudi informiranost o jeziku; velikokrat pa je pomemben dejavnik za učenje nekega jezika tudi kulturno okolje in kulturno dogajanje v določenem jeziku, da postane ta isti jezik privlačen za učeče.

IZOBRAZBA je tudi eden od osnovnih faktorjev. Vsak posameznik se začne sporazumevati v prvem jeziku, potem pa z razvojem svoje osebnosti in seveda znanja začne uporabljati različne jezike ali jezikovne variante za lažje sporazumevanje in zaradi sprejema v skupino intelektualcev. »Biti inteligenten« ima v različnih okoljih drugačen pomen. Raba »učenih« besed in zapletenih sintaktičnih konstrukcij se pogosto razume kot znak večjih sposobnosti. (Škiljan, 1999: 240)

Dejavnik je tudi izvor (Larson in Smalley (1972: 39), Condon (1973: 4), saj obstaja verjetnost, da je razvoj kompetenc (predvsem kulturne, sociolingvistične subkompetence) povezan z usvajanjem jezika, oziroma se jezikovne podobnosti, tudi slovnične, ne samo leksične, prenašajo iz jezika v jezik (npr. skloni v nemščini in skloni v slovenščini, skloni v drugih slovanskih jezikih).

STAROST je dejavnik, ki je bil pogosto raziskovan na področju učenja ali usvajanja jezika. (Hatch, 1983; Stern, 1983). Starost je enostavno merljiv dejavnik, rezultati so pokazali, da otroci in odrasli usvajajo strukture jezika v približno enakem zaporedju. Ellis (1986: 106) je prišel do zaključkov:

- da starost, pri kateri nekdo začne usvajati jezik, ne igra nobene vloge pri zaporedju elementov usvajanja drugega jezika;
- da začetna starost vpliva na hitrost pri usvajanju, najstniki so pri usvajanju slovnice in besedišča hitrejši od mlajših otrok in odraslih;
- da število let izpostavljenosti jeziku in začetna starost učenja jezika vplivata na končni rezultat (Pirih Svetina, 2001: 27-28). Seveda pa - razen starosti - na rezultat učenja/usvajanja jezika vplivajo še drugi dejavniki.

Ko govorimo o usvajanju jezika, je starost eden pomembnih, enostavno merljivih dejavnikov. Seveda pa moramo biti pozorni na otroke, ki se ne pustijo zmešati in dejansko usvajajo jezik, dejstvo, da česa ne znajo, zanje ni ovira, učenci si najprej razvijejo receptivne sposobnosti, pomagajo si s svojim jezikom ali pa z opisovanjem predmetnosti. Pri tem nimajo občutka, da ne govorijo prav, v veliko pomoč jim je tudi pantomima, piktogrami ipd.

Ko otrok začne interakcijo z ljudmi in okoljem, pravimo, da spregovori oz. simbolizira misli. Je naučen kod ali sistem pravil, ki nas uči izražati želje,

potrebe, mnenja. Tako se deli v receptivni jezik, ki omogoča razumeti, kaj je kdo rekel, napisal ali označil, in ekspresivni jezik, ki je jezik označevanja, govorjenja, pisanja. Otroci se že od začetka naučijo pragmatičnih znanj. Vedo, kdaj lahko kaj rečejo, kdaj so na vrsti, v katerih okoliščinah se neverbalno izrazijo. Vedo, da je treba odgovoriti, če so vprašani, odzivajo se na neverbalno komunikacijo, vedo, katere besede uporabiti ali kakšne stavke tvoriti, vzpostaviti očesni stik, znajo se obnašati in govoriti v različnih sporazumevalnih okoliščinah.

Otrok ni osredotočen na učenje jezika, želi pa si, da bi okolica z njim komunicirala, jezik je v otroštvu drugotnega pomena. Otrok ne dovoli, da bi ga jezik, ki ga ne razume dobro, zmedel, da se okolica ne bi odzivala nanj ali še pomembneje, otrok na okolico. Ker otrok uživa v ponavljajočih se dogodkih življenja, mu to pomaga, da se nauči jezika. Če jezikovni kod asociira na otrokove trenutne potrebe, se bo otrok temu primerno odzval in začel komunicirati z okolico, pri čemer bo uporabil vse kognitivne strategije.

Otrok jezik najprej zaznava, si stvari predstavlja, potem pa reflektira. Učenci se vključujejo v šolo, v skupino glede na starost in kognitivni razvoj. Učenci, ki se vključijo v šolo, so že prerasli senzomotorno stopnjo ponavljanja, posnemanja, vendar se v prvem letu šolanja na to stopnjo spet vrnejo. Ker v svojem jeziku nekako do 12 let še niso opismenjeni, je učenje precej lažje, saj proces pri njih teče od poimenovanja, posnemanja, ponavljanja do dopolnjevanja. Šele potem začnejo ozaveščati predmetnost in semiotizirati oz. upovedovati pomen predmetnosti.

Ne glede na učni tip sta v tej dobi, od 6 do 12 let, risba in igra izrednega pomena, saj je to po Piagetu osnovna otrokova dejavnost. S pomočjo risbe in igre začnejo razvijati konkretno logično mišljenje, oblikujejo lastno kulturo v okolju, kjer živijo, začnejo usvajati jezik kot sistem.

V tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju šolanja, nekako od 13 do 15 let, pa razvijejo formalno logično mišljenje, se sistematično učijo, razmišljajo; jezikovna vsebina je obsežna, vezana na različno predmetnost, učni jezik postane pomemben za razumevanje stvari, manj je slikovnega materiala in konkretnih ponazoril. Učenci začnejo razvijati strateško znanje, pri čemer jim pomagajo učitelji, ki jih usmerjajo, kaj, kje, kako, kdaj bodo to znanje uporabili, zato je pomembno, da - ne glede na starost - učenci dobijo pomoč, saj le tako lahko razvijejo sporazumevalno kompetenco do te mere, da se integrirajo v prostor.

Učenci lažje usvojijo znanje, če gre za pripovedne vsebine, kjer imajo osebe določene lastnosti, se dogodki odvijajo po določenem časovnem zaporedju, učitelj tvori besedilo, skladno s členitvijo po aktualnosti, saj se jezikovna strategija zaradi pomanjkanja semantičnega, leksikalnega in fonološkega ter morfološkega znanja hitreje razvija, členitev po aktualnosti pa je ena temeljnih strategij razumevanja jezika. Učenčev prvi jezik je vir znanja, iz katerega črpa vsebine za razumevanje drugega jezika. Pri tem gre za kognitivno zavest. Učenec, ki pride v šolo, in za katerega slovenščina ni prvi jezik, je, po Vigotskem, naravno motiviran za učenje tega jezika, saj je osnovna človekova potreba sporazumevanje. Nekaj dni pri teh učencih prevladuje doba, ko razvijajo receptivne sposobnosti; to je tako imenovana tiha doba.

Otroci si zapomnijo, kar slišijo, kar je dokaz, da je učni jezik pomemben dejavnik pri procesu usvajanja jezika. Vsak učitelj zato ubere individualno metodo - glede na učence, cilj pa je razvita komunikacijska kompetenca in uspešno opravljena govorna dejanja ter dosežen cilj govornih dejanj.

Sklep

Za uspešno sporazumevanje je pomembno, ali se govorec (subjekt izjave in izjavljanja) identificira z izjavo in ali se ogovorjenec (naslovnik ali objekt izjave) v tej izjavi prepozna. Kljub temu da jezikovni izraz ni popolnoma jezikovno pravilen in v skladu s slovničnimi pravili, jezikovno normo, je pomembno, da je v skladu z družbenimi pravili in okoliščinami. Kognitivno zavedanje o in v nekem jeziku lahko pripomore, da se, kljub nepopolnemu korpusu in nepopolni jezikovni normi, lahko razvije ustrezna strategija za sporazumevanje na ravni razumevanja in tolerance.

POVZETEK

Članek govori o dejavnikih, ki vplivajo na učenje jezika. Izpostavljeni dejavnik je starost, saj ugotavljamo, da se otroci v zgodnjih letih hitreje učijo jezika, saj niso obremenjeni s strukturo. Učenje drugega/tujega jezika poteka spontano kot učenje prvega jezika in gre ravno tako skozi faze glaskovanja, zlogovanja in tvorjenja besed, šele nato tvorjenja kompleksnejših struktur.

Ključne besede: zgodnje učenje jezika, jezikovna kompetenca, tuji jezik/drugi jezik

Viri in literatura

- Beaugrande, Robert, M. Grosman in B. Seidlhofer (ur.), 1998: *Language policy and language education in emerging nations. Focus on Slovenia and Croatia and with contributions from Britain, Austria, Spain and Italy*. Stamford: Ablex Publishing Corporation.
- Brown, Gillian, K. Malmkjaer in J. Williams, 1998: *Performance and competence in second language acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, H. Douglas, 1994: *Principles of language learning and teaching*. Englewood Cliffs NJ: Prentice Hall Regents.
- Byram, M., 1988: *Cultural Studies in foreign language education*. Clevedon: Multilingual matters.
- Chomsky, Noam, 1989: *Znanje jezika*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Čok, Lucija, Skela, Janez, Kogoj, Berta, Razdevšek Pučko, Cveta, 1999: *Učenje in poučevanje tujega jezika*. Koper: Znanstveno raziskovalno središče Republike Slovenije Koper.
- Ellis, Rod, 1986: *Understanding second language acquisition. Learning in the classroom*. Cambridge MA: Basil Blackwell.
- Ferbežar, Ina, Knez, Mihaela, Markovič, Andreja, Pirih Svetina, Nataša, Schlamberger Brezar, Mojca, Stabej, Marko, Tivadar, Hotimir, Zemljarič, Miklavčič Jana, 2004: *Sporazumevalni prag za slovenščino 2004*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

- Hatch, Evelyn, 1992: *Discourse and Language Education*. Cambridge: University press.
- Hymes, Dell, 1972: On communicative competence. V: J. B. Pride in J. Holmes (ur.). *Sociolinguistics: selected readings*. Harmondsworth: Penguin Books, 269 – 293.
- Kranjc, Simona, (1996/97): Govorjeni diskurz. V: *Jezik in slovstvo* 42, 7, str. 307–319.
- Kranjc, Simona, 1998: *Skladnja otroškega govora od prvega do tretjega leta*. Naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Kranjc, Simona, 1999: *Razvoj govora predšolskih otrok*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Krashen, Stephen, 1985: *Second language acquisition and second language learning*. New York: Pergam Press.
- Littlewood, W. T., 1995: *Foreign and second language learning: language acquisition research and its implications for the classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pirih Svetina, Nataša, 2005: *Slovenščina kot tuji jezik*. Domžale: Založba Izolit.
- Stenström, Anna – Brita, 1994: *An introduction to Spoken Interaction*. New York: Longman.
- Škiljan, Dubravko, 1999: *Javni jezik: k lingvistiki javne komunikacije*. Ljubljana: Studia humanitatis.